

ΟΜΙΛΙΑ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣ

ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ, ΤΗΝ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΜΕΝΗΝ ΤΗ ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΡΩΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ.

<sup>1. Κορ. 4.
16. και 11.</sup> **Π**ΑΡΑΚΑΛΕΙ ἡμᾶς ὁ θεοφόρος ἀπόστολος Παῦλος, ἵνα μιμηθῶμεν αὐτόν, καθὼς αὐτὸς μιμητῆς ἐγένετο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. « Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὼ Χριστοῦ ». Ἡμεῖς δὲ ἀκούοντες αὐτόν λέγοντα, ὅτι συνεσταυρώθη τῷ Χριστῷ. « Χριστῷ συνεσταύρωμαι », φρίττομεν ἀναλογιζόμενοι τὴν δυσκολίαν τοῦ ἔργου, καὶ ἀπελπιζόμεθα, πειθόμενοι, ὅτι σταυροῦ βάρος οὐ δυνάμεθα βαστάσαι· καὶ δὲ πεπληροφορημένοι ἐσμέν, ὅτι ὁ σταυρὸς οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, εἰμὴ τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν τὴν νέκρωσιν καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν κατόρθωσιν, καὶ τοῦτο ὁμως πολλὰ φοβίζει, ἐπειδὴ στοχαζόμεθα, ὅτι τὰ μὲν σαρκικὰ πάθη εἰσὶ κατὰ φύσιν, ἡ δὲ νέκρωσις αὐτῶν καὶ ἡ ἀρετὴ εἰσὶ πράγματα ὑπὲρ φύσιν· καὶ τίς δύνатаι, λέγουσι σχεδὸν πάντες, ἀπονεκρῶσαι ἐκείνας τὰς ἐπιθυμίας καὶ ὀρ-

μάς, αἵτινες ἀναβλύζουσιν ἐκ τῆς φύσεως, ὡς τὸ ὕδωρ ἐκ τῶν πηγῶν, καὶ ἀναβλαστάνουσιν ἐξ αὐτῆς, ὡς ἐκ τῆς γῆς ὁ χόρτος; Ὅστις οὖν ἀποδείξει, ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐστὶ κατὰ φύσιν, παρὰ φύσιν δὲ ἡ κακία, ἐκεῖνος ἐπιστομίζει τοὺς τὰ τοιαῦτα λέγοντας, καὶ πείθει, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος δύνатаι, εἰν τῇ ἀληθείᾳ θέλη, μιμητῆς γενέσθαι τοῦ Παύλου, καὶ τῷ Χριστῷ συσταυρωθῆναι, καθὼς ἐκεῖνος· ἡμεῖς προβάλλομεν τὰς περὶ τούτου ἀποδείξεις ἐκ τῶν λόγων τοῦ θεοῦ, ἐκ τῶν παραδειγμάτων τῶν ἐναρέτων ἀνθρώπων, καὶ ἐκ τῶν ἰδιωμάτων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐλπίζοντες, ὅτι διὰ τοῦ φωτισμοῦ τῆς θείας χάριτος ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς τοιαύτης πλάνης, περιπατήσετε προθύμως τῆς σωτηρίου ἀρετῆς τὸν ἔνθεον δρόμον.

εἶδεν ὁ θεός, λέγει ἡ θεία Γραφή, τὰ Γαλ. 1. 31.

» πάντα ὅσα ἐποίησε· καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν ».

Ἄκουεις; Τὰ πάντα; ἤγουν πάντα τὰ ποιήματα αὐτοῦ οὐ μόνον εἰσὶ καλὰ, ἀλλὰ καὶ καλὰ λίαν. Τίς δὲ ἐγνώρισε καὶ ἐβεβαίωσε τοῦτο; Ὁ ἔχων ἄπειρον τὴν γνῶσιν, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν ἐπιστήμην, καὶ τὴν τελειότητα, αὐτὸς δηλονότι ὁ θεὸς, ὅστις « **Εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν** », ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν πάντα τὰ ὄρατὰ καὶ ἀόρατα· ἐν δὲ τῶν ἐπισημοτέρων κτισμάτων αὐτοῦ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος· καὶ αὐτὸς οὖν ἐστὶ καλῶς λίαν. Ἀλλὰ κατὰ τί καλός; κατὰ τὴν κατασκευὴν καὶ συμμετρίαν καὶ τοὺς χαρακτῆρας τοῦ σώματος; Ναι, καὶ κατὰ τοῦτο καλός· πλὴν καλός λίαν κατὰ τὰ ἰδιώματα καὶ τὰς διαθέσεις, καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, καλός λίαν, ἄκακος τὸν νοῦν, ἀπλοῦς τὸν λογισμόν, ἀγαθὸς τὴν ψυχὴν, φρόνιμος, μέτριος, ἐπιεικὴς, δίκαιος, εὖσπλαγχνος· τοῦτο κυρίως σημαίνει τὸ, καλός λίαν, περὶ τοῦ ἀνθρώπου λεγόμενον· διότι οὐδὲν ἄλλο καλὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μεῖζον τῆς ἀρετῆς· ὅστις οὖν ἀρνεῖται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ἀγαθός, καὶ ἔχει κατὰ φύσιν τῆς ἀρετῆς τὰς δυνάμεις, ἐκεῖνος ἀντιλέγει εἰς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, τὸν εἰπόντα. « **Καὶ εἶδεν ὁ θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε· καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν** ». Ὅστις δὲ ἀντιλέγει εἰς τοῦτον τὸν λόγον, ἐκεῖνος ἢ τὴν ὄρασιν τοῦ θεοῦ κρίνει σφαλερὰν, ἢ τὸν λόγον τῆς θείας γραφῆς ψευδῆ· ἅτοπα δὲ ταῦτα καὶ βλάβσημα.

Ναι, λέγεις, ἀληθῶς, ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ἀγαθός, πλὴν ἡ ἁμαρτία ἐφθίρε τὰς

τῆς ἀγαθότητος φυσικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, καὶ ἐφύτευσε ἐν τῇ φύσιν αὐτοῦ τῆς πονηρίας τὰς διαθέσεις· διὰ τοῦτο δὲ ὁ θεός, ὅστις πρὸ τῆς ἁμαρτίας τοῦ προπάτορος εἶπε γενικῶς περὶ πάντων τῶν κτισμάτων τὸ, « **Καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν** », ὁ αὐτὸς θεὸς μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ πρωτοπλάστου εἶπεν εἰδικῶς περὶ τοῦ ἀνθρώπου· « **Ὅτι** » ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ· Οὐδεὶς ἀρνεῖται, ὅτι ἡ ἁμαρτία ἔσπειρεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν διάθεσιν καὶ κλίσιν εἰς τὸ κακόν· πλὴν σημειώσον, ὅτι ὁ θεὸς οὐκ εἶπεν, ὅτι ἔγκειται ἡ φύσις, ἀλλ' ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ· ἵνα διὰ τούτου φανερώσῃ, ὅτι τὰ διανοήματα ἐφθάρησαν μετὰ τὴν ἁμαρτίαν, οὐχὶ δὲ αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως, αἱ ἐργαζόμεναι τὰ ἀγαθὰ· ἐπιβεβαίωσεν δὲ τοῦτο ὁ Ἐκκλησιαστής, λέγων· « **Πλὴν ἴδε τοῦτο** » εὔρον, ὃ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον εὖ· « **θῆ· καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολ- λούς** ». Ἡ ἁμαρτία ἐποίησεν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνο, ὅπερ ποιεῖ ἡ ἀσθένεια εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ· ἡ ἀσθένεια, παραδείγματος χάριν, ὁ πυρετὸς κινεῖ βιαιῶς τὸ αἷμα, φέρει κεφαλαλγίαν, ξηραίνει τὸ στόμα, μαραίνει τῆς τροφῆς τὴν ὄρεξιν, πλὴν οὐκ ἐξαφανίζει παντελῶς, ἀλλὰ ποιεῖ ἀσθενεῖς καὶ ἀδυνάτους τὰς τῆς ὑγείας δυνάμεις· ἐὰν ἐξηφάνιζεν αὐτὰς παντελῶς, οὐδὲ ἰατρὸς, οὐδὲ βοτάνη, οὐδὲ φλεβοτομία, οὐδὲ ἄλλο τι ἐθεράπευε τὴν ἀσθένειαν, ἐνεκροῦτο δὲ τὸ σῶμα, καὶ διελύετο εἰς γῆν·

καλ. 148.
5,

γεν. 1. 31.

γεν. 8. 21.

ἐκκλ. 7.
29.

*Ατακτον κίνησιν ἔδωκεν ἡ ἁμαρτία τοῦ προπάτορος εἰς τὴν διάνοιαν ἡμῶν, κατετάραξε τὰ εὐθῆ νοήματα διὰ τῶν πολλῶν λογισμῶν, ἐξήρανε τοὺς θεοφιλεῖς λογισμοὺς, ἐφυγάδευε τῆς ἀρετῆς τὴν ἐνθύμησιν, ἐξενεύρισε, πλὴν οὐκ ἐξερρίζωσε τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, δι' ὧν κατορθοῦται ἡ ἀρετή· διότι, ἐὰν ἐξήλειπεν αὐτὰς παντελῶς, οὐδέποτε οὐδὲ ἐφαίνετο, οὐδὲ ἠκούετο εἰς τὸν κόσμον οὐδὲ ἀρετὴ, οὐδὲ ἄνθρωπος ἐνάρετος· ἡμεῖς δὲ βλέπομεν ἀνθρώπους, οἵτινες κατώρθωσαν ἀρετῆς ἔργα, ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ λόγου ὀδηγούμενοι.

Γεν. 4. 4. Τίς ἐδίδαξε τὸν Ἄβελ τὴν ἀρετὴν τῆς εὐλαβείας καὶ εὐγνωμοσύνης, ἐξ ἧς ὀδηγηθεῖς, προσέφερεν εἰς τὸν θεὸν τὴν θυσίαν τῶν πρωτοτόκων αὐτοῦ προβάτων, καὶ τῶν στεάτων αὐτῶν; Τίς ἐδίδαξε τὸν Ἐνώχ, ἵνα ποιήσῃ τὰ ἀρεστὰ εἰς τὸν θεόν; Τίς ἐδίδαξε τὸν Νῶε, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν τελειότητα τῆς ἀρετῆς, τοὺς δὲ δύο υἱοὺς αὐτοῦ, τὸν Σὴμ καὶ τὸν Ἰάφεθ, τὴν πατρικὴν τιμὴν καὶ τὸ σέβας, ἐξ ὧν χειραγωγούμενοι, « Ἐπορεύθησαν ὀπισθοφανῶς, » καὶ συνεκάλυψαν τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν »; Τίς ἐδίδαξε τὸν Ἀβραὰμ τόσῃν ὑπακοῇν εἰς τὸν θεόν, τόσῃν ἀγάπῃν εἰς τὸν πλησίον, τόσῃν προθυμίαν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν; ὁ νόμος; ἀλλ' ὁ νόμος ἐδόθη μετὰ ταῦτα, ἡγουν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Μωϋσέως· ὁ θεός, λέγεις, ὅστις ἐπαρρησιάζετο ἐνώπιον αὐτῶν, καὶ ἐλάλει πρὸς αὐτούς, αὐτὸς ἐδίδασκεν αὐτοὺς τὰ περὶ τῆς ἀρετῆς. Ἄλλ', ἐὰν ὁ θεός, ὁ δημιουργὸς τῶν

ἀνθρώπων, ὁ δικαιοτάτος καὶ φιланθρωπότητος, ἐδίδασκε καὶ ἐζήτει παρ' αὐτῶν τὴν ἀρετὴν, τοῦτό ἐστιν ἰσχυρὰ ἀπόδειξις, ὅτι, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐφύτευσεν εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν τὰς δυνάμεις, δι' ὧν αὐτοὶ ἠδύνατο ἐκτελέσαι τῆς ἀρετῆς τὰ ἔργα, διὰ τοῦτο ἐδίδασκε καὶ ἐζήτει παρ' αὐτῶν τὴν ἀρετὴν.

Βλέπε δὲ καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἰδιώματα, τὰ ἀποδεικνύοντα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει κατὰ φύσιν τῆς ἀρετῆς τὰ σπέρματα. Πᾶς ἄνθρωπος, ὅταν μὲν πράττῃ τὴν ἀρετὴν, ἔχει θάρρος, οὐδόλως αἰσχύνεται, χαίρει τῇ ψυχῇ· ὅταν δὲ ἐκτελῇ τὴν ἁμαρτίαν, φοβᾶται, ἐντρέπεται, λυπεῖται. Ὁ Ἀδάμ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἀφόβως περιπατεῖ εἰς τὸν παράδεισον, οὐδόλως ἐντρέπεται διὰ τὴν γύμνωσιν αὐτοῦ, χαίρει ἀπολαμβάνων τῆς τοῦ παραδείσου τρυφῆς· μετὰ τὴν ἁμαρτίαν φόβος ἐμπίπτει εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ· ὅθεν κρύπτεται· ἐντροπὴ καλύπτει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὅθεν ράπτει τῆς συκῆς τὰ φύλλα, ἵνα σκεπασθῇ· λύπην ἀπαραμύθητον φέρει εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἢ αἰσθησις τῆς ἐλεινῆς αὐτοῦ καταστάσεως. Ταῦτα ἕως τὴν σήμερον ἀκολουθοῦσι καὶ εἰς ἡμᾶς· ὅταν πράττῃς τὴν ἀρετὴν, ἔχεις μεγαλοψυχίαν, πρόσωπον ἀνευθρίαςτον, χαρὰν ψυχικὴν· ὅταν δὲ ποιῆς τὴν ἁμαρτίαν, κἂν κρυφίως ἁμαρτάνῃς, ὅμως αἰσθάνεσαι φόβον καὶ ἐντροπὴν καὶ λύπην. Πᾶς ἄνθρωπος τιμᾶ καὶ εὐλαβεῖται τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν ἐνάρετον, κἂν ἐχθρὸς αὐτοῦ τύχῃ· ἔτρεχεν εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τοὺς δρυμῶνας ὁ Σαοὺλ, ἵνα θανατώσῃ τὸν Δα-

Γεν. 3.
7. 8.

1. Βασ. 24.
16. 17.

βιδ· ἀλλ' ὅταν εἶδε τὴν ἀνεξικακίαν τῆς
καρδίας αὐτοῦ, τότε ἐξεβόησεν· « Ἡ φωνή
» σου αὐτὴ τέκνον Δαβὶδ »; Τότε ὑψωσε
τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἔκλαυσε, καὶ εἶπε·
« δίκαιος σὺ ὑπὲρ ἐμέ, ὅτι σὺ ἀνταπέδω-
» κὰς μοι ἀγαθὰ, ἐγὼ δὲ ἀνταπέδωκά σοι
» κακὰ ». Ἀληθῶς, ἀρετὴν ἀνδρὸς οἶδε
θαυμάζειν καὶ πολέμιος· καὶ αὐτοῦ τοῦ
ἐχθροῦ ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ μῖσος ψυχραίνει, καὶ
τὴν ἐχθραν μαραίνει, καὶ μεταβάλλει τὴν
ἐχθρικήν διάθεσιν τῆς καρδίας εἰς εὐλάβειαν
καὶ ἐπιείκειαν· πᾶς ἄνθρωπος, ἐὰν ἀκούσῃ
μόνον, ὅτι ὁ δεῖνα ἄνθρωπός ἐστι φιλάγαθος,
δίκαιος, σώφρων, ἐλεήμων, εὐεργετικός, αἰ-
σθάνεται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ κλίσειν εὐ-
λαβείας καὶ ἀγάπης πρὸς ἐκεῖνον τὸν ἐνά-
ρστον ἄνθρωπον, καὶ οὐδὲ ἐγνώρισεν, οὐδὲ
εἶδεν αὐτόν· τὸ ἐναντίον δὲ συμβαίνει, ὅ-
ταν ἀκούσωμεν περὶ τινος ἀθρώπου, ὅτι
ἔστι πονηρὸς, ἀδικος, ἄσωτος, ἄσπλαγ-
χνος, ἀμετάδοτος, τότε καὶ ἀγνώριστος
ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ἔρχεται εἰς τὴν καρ-
δίαν ἡμῶν ἀποστροφή κατ' αὐτοῦ καὶ μῖ-
σος· πόθεν οὖν, εἶπέ μοι, ταῦτα γίνονται;

Ἐκ τῆς ἀνατροφῆς, λέγεις, ταῦτα γί-
νονται, ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως,
ἐκ τῆς ἀκροάσεως τῶν νόμων· παιδιόθεν
ἀκούομεν, ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐστὶ πρᾶγμα τί-
μιον, καὶ ὠφέλιμον, ἡ δὲ κακία ἄτιμον
καὶ βλαβερόν· καὶ ὅτι ὁ θεὸς διὰ πολλῶν
δωρεῶν ἀνταμείβει τοὺς ἐναρέτους καὶ διὰ
μεγάλων τιμωριῶν παιδεύει τοὺς ἁμαρτάν-
οντας· ἐκ ταύτης δὲ τῆς προκαταλήψεως
γεννᾶται εἰς τὴν καρδίαν ἡμῶν ἡ τιμὴ

καὶ ἡ ἀγάπη τῆς ἀρετῆς, καὶ ἡ ἀτιμία
καὶ ἀποστροφή τῆς κακίας. Ἀλλὰ πόθεν
τὰ ἔθνη τὰ βάρβαρα, τὰ ἄπιστα, τὰ ἄ-
νομα, μισοῦσι τὸν φόνον, παιδεύουσι τὴν
ἀδικίαν, τιμῶσι τοὺς γονεῖς, προσφέρουσιν
εὐχαριστίαν εἰς τοὺς εὐεργέτας; Πόθεν οἱ
εἰδωλολάτραι, οἰλατρεύοντες θεοὺς ἄρπαγας,
μοιχοῦς, ἀδικητὰς, φονεῖς, ἐπαιδεύουν μὲν
αὐστηρῶς τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὴν μοιχείαν
καὶ τὴν ἀδικίαν καὶ τὸν φόνον, ἐσέβοντο
δὲ τοὺς ἐγκρατεῖς καὶ σώφρονας καὶ φιλο-
δικαίους καὶ εὐεργετικούς ἀθρώπους; βλέ-
πομεν εἰς αὐτοὺς πρᾶγμα ἀληθῶς παρά-
δοξον· ἡ μὲν χεὶρ αὐτῶν προσέφερε θυσίαν
εἰς τὸν Δία, τὸν ἀρπάσαντα τὴν ἐξουσίαν
τοῦ Κρόνου, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· ἡ δὲ καρ-
δία αὐτῶν ἐτίμα καὶ ἐσέβετο τοὺς γο-
νεῖς· ἡ χεὶρ αὐτῶν προσέφερε θυμίαμα εἰς
τὴν θεὰν τῆς ἀσελγείας τὴν Ἄφροδίτην·
ἡ δὲ καρδία αὐτῶν ἐτίμα τοὺς σώφρονας·
ἐλάτρευον καὶ ἐσέβοντο τὸν Διόνυσον, τὸν
θεὸν τῆς μέθης, καὶ ἀπεστρέφοντο τοὺς
μεθύοντας, καὶ ἐτίμων τοὺς νήφοντας· πα-
ράδοξον ἀληθῶς τοῦτο τὸ φαινόμενον, λύσει
δὲ τὴν τούτου ἀπορίαν ὁ πανένδοξος Παῦ-
λος, λέγων, ὅτι τὰ ἔθνη ὑπὸ τοῦ φωτὸς
τῆς φύσεως ὀδηγούμενα, ποιοῦσι τὰ ἔργα
τοῦ θεοῦ νόμου· « Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ ῥωμ. 24
14' » νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶν,
» οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νό-
» μος ». Αὐτοὶ λέγει, ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ὁ
νόμος τοῦ θεοῦ ἐστὶ γεγραμμένος ἐν ταῖς
καρδίαις αὐτῶν, καὶ ὅτι οἱ λογισμοὶ τοῦ
νοῦ αὐτῶν κατηγοροῦσι μὲν τὴν κακίαν,

ἀπολογοῦνται δὲ ὑπερασπιζόμενοι τὴν ἀρε-
 τήν· « Οἷτινες ἐνδείκνυται τὸ ἔργον τοῦ νό-
 μου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν,
 καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κα-
 τηγορούντων καὶ ἀπολογουμένων ». Ὁ νό-
 μος τῆς ἀμαρτίας, ὁ ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτῶν
 φυτευθεὶς ὑπὸ τῆς παραβάσεως τοῦ πρω-
 τοπλάστου, σκοτίζων αὐτούς, ἔπειθεν, ἵνα
 λατρεύωσι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα,
 θεοὺς σεβόμενοι ῥυπαροὺς καὶ ἐμπαθεστά-
 τους· ἐπειδὴ δὲ ἀμεταμέλητά εἰσι « Τὰ
 χάρισματα καὶ ἡ κλῆσις τοῦ θεοῦ », καὶ
 ἐσκοτίζοντο ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας,
 ὅμως τοῦ νοῦς ὁ νόμος, ἤγουν ἡ λογικὴ δύ-
 ναμις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὠδήγει αὐ-
 τοὺς πρὸς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ
 κακοῦ, καὶ ἔπειθεν αὐτούς, ἵνα τιμῶσι τὴν
 ἀρετὴν, καὶ ἀποστρέφονται τὴν κακίαν.

Ἄλλ', ἐὰν ἡ φύσις, λέγεις, διδάσκη καὶ
 ὀδηγῇ πρὸς τὴν ἀποστροφὴν ἀπὸ τῆς κα-
 κίας, καὶ πρὸς τὴν κατόρθωσιν τῆς ἀρε-
 ρετῆς, τίς ἡ χρεῖα τῶν θείων νόμων; χρεῖα
 μεγάλη, μᾶλλον δὲ ἀνάγκη ἐστὶν ἄφευ-
 κτος· διότι εἰς τὴν πληγὴν τῆς προπα-
 τορικῆς ἀμαρτίας προσετέθησαν καὶ τὰ
 τραύματα τῶν προαιρετικῶν ἀμαρτημάτων
 πληγὴ ἐπάνω εἰς τὴν πληγὴν, ἐξ οὗ πολ-
 λὰ ἠσθένησεν ἡ φύσις· καὶ ἠγωνίζετο μὲν,
 ἵνα ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸ ἀγα-
 θόν, ἀλλ', ἐπειδὴ ἦν πολλὰ ἀσθενῆς, οὐδὲν
 ἠδύνατο ἐκτελέσαι μετὰ τῆς πρεπούσης
 τελειότητος· ἐκ τούτου φανερόν ἐστι, ὅτι ἀ-
 νάγκην βοήθειας ἀπεριγραπτοῦ εἶχεν ἡ φύ-
 σις. Ὁ πολυεύσπλαγχνος οὖν θεός, ὁ καθ'

ὑπερβολὴν ἀγαπῶν τὸν ἄνθρωπον, ἐλεή-
 σας αὐτόν, ἐπέθετο δύναμιν εἰς τὴν ἀδυ-
 ναμίαν, τὴν δύναμιν τοῦ νόμου εἰς τὴν ἀ-
 δυναμίαν τῆς φύσεως, ἵνα ὑπ' αὐτοῦ βοη-
 θούμενος ὁ ἄνθρωπος, ποιῇ τέλεια τοῦ θεοῦ
 τὰ ἔργα· διὰ τοῦτο ἐδόθη ὁ νόμος λέγει ὁ
 προφήτης Ἡσαΐας, διὰ βοήθειαν τοῦ ἀν-
 θρώπου. « Νόμον γὰρ ἔδωκεν εἰς βοήθειαν ». ἡσ. 8. 20
 Φωτίζει μὲν ὁ νοῦς πρὸς τὴν διάκρισιν τοῦ
 καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ τὸ φῶς αὐ-
 τοῦ ἐστὶν ὀλίγον, ἀραιόν, ἀσθενές· προσ-
 τίθησιν ὁ θεὸς εἰς τὸ φυσικὸν φῶς τὸ πολὺ
 καὶ πυκνὸν καὶ δυνατὸν φῶς τῶν θείων
 αὐτοῦ νόμων· « Λύχνος τοῖς ποσίμου ὁ ^{Ψαλ. 118.}
 νόμος σου καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου ». 105.
 « διότι φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς ^{ἡσ. 26. 9.}
 γῆς ». Τοῦτο δὲ τὸ φῶς, τὸ σύνθετον ἐκ
 τοῦ φυσικοῦ φωτός καὶ τοῦ φωτός τοῦ νο-
 μικοῦ, φωτίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τε-
 λείαν διάκρισιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.
 « Νόμον γὰρ ἔδωκεν εἰς βοήθειαν ». Κινεῖ ἡ
 λογικὴ δύναμις πρὸς τὴν φυγὴν τῆς ἀμαρ-
 τίας καὶ τὴν κατόρθωσιν τῶν καλῶν ἔρ-
 γων, πλὴν ἡ δύναμις τῆς κινήσεως ἐστὶν
 ἀσθενῆς, λαμβάνει δὲ τόνον ἢ χαυνότης
 αὐτῆς ὑπὸ τῆς φωνῆς τοῦ νόμου· διὸ αὐτὴ
 ἢ σύνθετος δύναμις ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς
 φύσεως καὶ τῆς τοῦ θεοῦ νόμου φωνῆς, ἐ-
 νισχύει τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν ἀποστρο-
 φὴν τῆς ἀμαρτίας, καὶ τὴν ἐργασίαν τῶν
 ἀγαθῶν πράξεων· « Νόμον γὰρ ἔδωκεν εἰς
 βοήθειαν ». Ὄταν μόνῃ ἢ συνειδησίς μου
 ἐνδοθεν λέγῃ μοι, φύγε τὴν ἀμαρτίαν, κα-
 τόρθωσον τὴν ἀρετὴν· εὐκολα καταφρονῶ

τὴν συμβουλήν αὐτῆς· ἀλλ', ὅταν ἀκούω καὶ ἔξωθεν τὴν φωνὴν τοῦ νόμου Κυρίου τοῦ θεοῦ μου, κραυγάζουσαν· « Ἐκκλινον » ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν »· τότε εὐκολώτερα πείθομαι· ἐὰν δὲ καταπεισθῶ, ἔρχεται εὐθύς ἐπ' ἐμοὶ τοῦ θεοῦ ἡ χάρις, ἥτις ἐνδυναμοῖ με, ἵνα ἀπέχω ἀπὸ παντὸς κακοῦ, καὶ ἐργάζομαι τὸ ἀγαθόν. Ταῦτα τὰ τρία, ἡ συνείδησις, ὁ νόμος, ἡ χάρις, ποιοῦσι τὸν ἄνθρωπον τροπαιοφόρον μικρὴν τῆς ἀμαρτίας, καὶ ὑπερένδοξον ἐργάτην τῶν μεγάλων τῆς ἀρετῆς κατορθωμάτων.

Ἐπιβεβαιοὶ ταῦτα τῶν πραγμάτων ἡ ἀλήθεια· οἱ ἐθνικοὶ φιλόσοφοι ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς φύσεως ὀδηγούμενοι, πολλὰς ἀρετὰς κατώρθωσαν· ἀκτημοσύνην, ἄσκησιν, ἐγκράτειαν, φρόνησιν, δικαιοσύνην· πλὴν ἀτελεῖς ἦσαν αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν, μεμολυσμένοι ὑπὸ τοῦ ρύπου τῆς φιλοδοξίας, κεκαπνισμένοι ὑπὸ τοῦ καπνοῦ τῆς ὑπερηφανείας, μεμελαγωμένοι ὑπὸ τοῦ σκοτεινοῦ πνεύματος τῆς ὑποκρίσεως. Ἐρρίψεν ὁ Κράτης πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα κατασταθῇ ἀκτῆμων· ἔπειτα ὁμως περιερχόμενος ἔνθεν ἀνέειπεν, ἐκραύγαζεν, ὁ Κράτης ἠλευθέρωσε τὸν Κράτητα· ἠλευθέρωσε ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς πλεονεξίας, καὶ ἐγένετο δοῦλος τῆς φιλοδοξίας. Ὁ Διογένης κατώκησεν εἰς τὸν πίθον, καὶ ἐν καιρῷ μὲν θέρους κατεκυλίετο ἐπὶ ἄμμου ζεστῆς, τὸν δὲ χειμῶνα ἐνηγάλιζεν ἀνδριάντας κεχιονισμένους· μετὰ τοῦ τρίβωνος, δι' οὗ περιεπάτει ἐνδεδυμένος τὴν

ἡμέραν, μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐσκεπάζετο καὶ τὴν νύκτα· πλὴν ἔπειτα κατεπάτει παρρησία τὰ στρώματα, κραυγάζων καὶ λέγων· « Πατῶ τὸν Πλάτωνος τύφον », ἡ γοῦν τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ Πλάτωνος· ὁ δὲ Πλάτων παρὼν ἐκεῖ, εὐστόχως ἀπεκρίθη πρὸς αὐτόν· « Ἐτέρω γε τύφῳ », τουτέστι, πατεῖς τὴν ἐμὴν ὑπερηφάνειαν δι' ἄλλης ὑπερηφανείας, κεκρυμμένης ἐν τῇ ψυχῇ σου· ποικιλοτρόπως ἐταλαιπώρει τὸ ἄθλιον αὐτοῦ σῶμα, πλὴν ἀναφανδὸν εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς ἐπέειπε τῆς ἀσελγείας τὰ αἰσχρὰ ἔργα. Φρόνιμος, ἐγκρατῆς, φιλοδίκαιος ὁ Σωκράτης, πλὴν ἔφθειρε τοὺς νέους, καὶ ὑπεκρίνετο, ὅτι δαιμόνιον λαλεῖ μετ' αὐτοῦ, καὶ ὀδηγεῖ αὐτόν. Ἐὰν παραβάλλῃς ταύτας τὰς ἀρετὰς μετὰ τῶν ἀρετῶν τῶν ἀνθρώπων, τῶν ὀδηγηθέντων ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῶν θείων νόμων, βλέπεις, πόσον ἀτελής ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἐκείνων, συγκρινομένη μετὰ τῆς τούτων ἀρετῆς· παρατήρησον τὴν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πτωχῶν διανομὴν τῆς πλουσιωτάτης περιουσίας τοῦ Ἐσνοφῶντος, καὶ τῶν μυριάδων λιτρῶν τοῦ χρυσοῦ τῆς Ῥωμαίας Μελάνης, ἅμα δὲ καὶ τὴν εἰς τοὺς ἐρήμους τόπους φυγὴν αὐτῶν, ἵνα μὴ δοξάζωνται ὑπὸ τοῦ κόσμου· παρατήρησον τὴν ἄσκησιν τοῦ Παύλου τοῦ Θηβαίου, καὶ τῶν λοιπῶν ἀναχωρητῶν, τῶν πορευθέντων εἰς τὰς βαθείας ἐρήμους, ἵνα φύγωσι τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἐπαίνους· παρατήρησον τοὺς ὑψηλοὺς καὶ θαυμασιωτάτους ἀγῶνας τοῦ Παύλου καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, ἀγῶνας, οἵτινες ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν εἶχον,

τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν αἰώνιον σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐκ ταύτης τῆς παρατηρήσεως καὶ παραθέσεως βλέπεις καὶ διακρίνεις, ὅτι ἔχει μὲν τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις τῆς ἀρετῆς τὰ σπέρματα, πλὴν ὁ καρπὸς αὐτῶν ἐστὶν ἀτελής διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως, ὡς ὁ καρπὸς τῆς ξηρᾶς καὶ ἀγεωργήτου γῆς· καθὼς δὲ ἡ γῆ, καλλιεργουμένη ὑπὸ τῶν γεωργῶν, καὶ λιπαινομένη ὑπὸ τῆς κοπρίας, καρποφορεῖ καρπὸν τελειότερον· οὕτω καὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, φωτιζομένη ὑπὸ τῶν θείων νόμων, καὶ ἐνδυναμουμένη ὑπὸ τῆς θείας χάριτος, ποιεῖ τελειότεραν τὴν τῶν καλῶν ἔργων καρποφορίαν.

Τίς ὁ σκοπὸς τούτων τῶν λόγων; Σκοπὸς αὐτῶν ἐστὶν ἀποδείξαι, ὅτι παραλόγως προφασίζονται ὅσοι λέγουσιν, ὅτι ἡ ἀρετὴ ἀντιφέρεται εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς φύσεως, καὶ ὅτι ἡμεῖς οἱ πιστοὶ, εἰ μὴ πολιτευόμεθα ἐναρέτως, ἀλλὰ τρέχωμεν τῆς ἀμαρτίας τοὺς κρημνοὺς, ἐσμὲν ἀναπολόγητοι, καὶ περισσοτέρας καταδίκης ἄξιοι, ἢ περὶ οἱ ἄνομοι, ἢ γοὺν ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι, οἵτινες οὐδὲ ἐγνώρισαν, οὐδὲ ἤκουσαν τὴν τοῦ θεοῦ νομοθεσίαν· διότι οἱ ἄνομοι φωτίζονται ὑπὸ μόνου τοῦ φωτὸς τῆς φύσεως, ἡμεῖς δὲ συμβοηθούμεθα καὶ ὑπὸ τῆς τοῦ θείου εὐαγγελίου νομοθεσίας· εἰ μὴ δὲ κλίνῃ ἡ θέλησις

ἡμῶν πρὸς ὑπακοὴν τῶν νόμων, ἔχομεν καὶ ἰσχυρὰν συνεργὸν τοῦ θεοῦ τὴν χάριν. Ποίαν οὖν ἀπολογίαν ἔχομεν ἐν ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ, ὅταν ὁ δίκαιος κριτὴς ζητῇ λόγον ὑπὲρ τῶν πράξεων ἡμῶν, λέγων· « Πῶς ^{Ματθ. 22.} _{12.} » εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἐνδυμα γάμου; » Ὁ ἄνομος ἔχει ἀπολογίαν τὴν ἄγνοιαν τοῦ νόμου καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῆς φύσεως· τί δὲ ἀποκριθῆσεται ὁ πιστὸς πρὸς τὸν κριτὴν, ὅταν λέγῃ πρὸς αὐτόν· διὰ τί οὐκ ἐφύλαξας τὰς ἐντολάς μου, ἀλλὰ παρέβης αὐτάς; Διὰ τί οὐκ ἠγάπησας τὸν πλησίον σου, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ ἔβλαψας; Διὰ τί ἀντὶ ἀγάπης μῖσος, ἀντὶ σωφροσύνης ἀσέλγειαν, ἀντὶ ταπεινοφροσύνης ὑπερηφάνειαν, ἀντὶ ἐλεημοσύνης ἀσπλαγχνίαν, ἀντὶ δικαιοσύνης ἐπραξας ἀδικίαν; Διὰ τί οὐδὲ τὰ ἀρεστά μοι ἠτοίμασας, οὐδὲ τὸ θέλημά μου ἐποίησας; εἶχες ὁδηγὸν τὴν φύσιν, εἶχες συμβοηθὸν τὸν νόμον, εἶχες συνεργὸν τὴν χάριν. Τρισάθλιοι ἡμεῖς· οὐδεμίαν ἔχομεν ἀπολογίαν· οὐαὶ ἡμῖν ἢ ἀπόφασις τοῦ θεοῦ ἐγένετο καὶ ἐξεφωνήθη· « Ἐκεῖνος δὲ ^{Λουκ. 12.} _{47. 48.} » ὁ δοῦλος, εἶπεν ὁ Κύριος, ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ἐτοιμάσας, » μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, » ρήσεται πολλάς· ὁ δὲ μὴ γνοὺς, ποιήσας » δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας ».